Klimatsmart trädgård
– inte alltid lätt att göra rätt

Det pratas ofta om att kommuner ska sänka sina klimatavtryck och minska koldioxidutsläppen vid anläggning av offentliga gröna miljöer. Mer sällan om privata trädgårdars klimatpåverkan. Men självklart har de också betydelse. Hur kan man som designer och anläggare arbeta för att minska trädgårdars klimatavtryck? Och hur övertygar man kunderna om att anlägga en klimatsmart trädgård? Nina Eklund Thelberg, hållbarhetsexpert på Älska trädgård, ger råd.

Text: Ulrika Jönsson Belyazid

Det gäller att få kunderna att se sin trädgård med nya ögon – att få dem att upptäcka de värden som redan finns där och förstå hur de kan bevaras och förstärkas istället för att allt ska göras om, menar Nina Eklund Thelberg.

Foto: Johan Eklund

Foton: Nina Eklund Thelberg

Ett blommande woodland fyllt av perenner och där gamla trästockar bildar stigar genom växttäcket ger både låga utsläpp och en hög koldioxidinbindning. Den här trädgården är ett av de projekt som Nina Eklund Thelberg är mest stolt över ur klimatsynpunkt.

Nina Eklund Thelberg är trädgårdsarkitekt med ett stort intresse för hållbar utveckling. Hon har under många år arbetat med att utveckla metoder för att minska trädgårdars klimatpåverkan och ger bland annat kurser i hur man klimatberäknar sin trädgårdsdesign. Hon arbetar normalt i tre steg för att minska klimatpåverkan i de trädgårdar hon designar. Det första steget är att minimera.

– Klimatsmart design handlar om att göra så lite ingrepp som möjligt och minimera resursanvändningen, säger Nina Eklund Thelberg. Något som troligen kan kännas lite bakvänt för många trädgårdsdesigners, menar hon.

– Vi är drillade att skapa stordåd. Men vill man arbeta klimatsmart måste man tänka annorlunda.

En viktig del i det är att få kunderna att se sin trädgård med nya ögon – att få dem att upptäcka de värden som redan finns där och förstå hur de kan bevaras och förstärkas. Det kan till exempel handla om att bygga murar med befintlig sprängsten, återbruka de där tråkiga markplattorna eller stamma upp en befintlig vildvuxen buske så att den får ett nytt uttryck.

– Jag brukar prata om att man ska försöka vårda och utveckla platsen istället för att ersätta den. Det kräver mer av både trädgårdsdesigner och kund, men resulterar ofta i att man kan minska både markarbeten och transporter – som oftast är de stora klimatbovarna när en trädgård ska anläggas eller göras om.

Hårda ytor ger mer utsläpp än mjuka

Det andra steget handlar om att balansera. Det innebär i huvudsak att jämka hårt mot mjukt. Ju fler hårdgjorda ytor desto större utsläpp ger trädgården upphov till menar Nina Eklund Thelberg.

– Jag strävar så långt som möjligt mot mjuka värden i trädgården. Målet är att få till 80 procent mjukt och 20 procent hårt. Det är inte alltid lätt att nå dit, men om man siktar mot stjärnorna landar man kanske i trädtopparna och får till 70 procent mjukt och 30 procent hårt.

När man väljer hårda material bör man ta reda på hur de produceras och varifrån de kommer.

Foton: Nina Eklund Thelberg

Ju mer mjuka ytor desto mindre utsläpp. Om man vill ha en klimatsmart trädgård bör man därför sträva efter max 20 procent hårdgjorda ytor.

Det kanske går att välja ett material som har lite högre utsläpp vid produktionen om man begränsar mängden. Man kan till exempel använda sig av några få trampstenar med gröna fogar istället för många och täta plattor.

– Det är väldigt stor skillnad i klimatavtryck mellan olika material. Sedan handlar det inte bara om vilket material man väljer utan även om hur mycket och vilken livslängd materialet har. Det kanske går att välja ett material som har lite högre utsläpp vid produktionen om man begränsar mängden och om det har en lång livslängd, säger Nina Eklund Thelberg och fortsätter:

– Kanske behöver man inte ha täta fogar runt skifferplattorna? Kanske kan man ha grus eller gröna fogar med trampstenar? En sådan enkel lösning kan minska klimatavtrycket rejält. På köpet får man en bättre vattenavrinning.

Material, mängd och livslängd påverkar

Nina Eklund Thelberg ger några exempel på hur klimatpåverkan kan variera beroende på materialval. En granithäll från Kina kan till exempel ha upp till åtta gånger större klimatpåverkan än en sten som har brutits och förädlats i Sverige. Men även mellan svenska naturstenar och producerade stenmaterial finns stora skillnader. Energianvändning vid produktion, transportavstånd, tjocklek, ytbehandling, underbyggnad och livslängd påverkar alla den totala klimatpåverkan.

> *... är det någonstans man kan förändra världen till det bättre så är det i trädgården.*
>
> **Nina Eklund Thelberg**

Det lönar sig alltså att jämföra. Ett annat exempel är en trädgårdsgång av svensk smågatsten. Den har en klimatpåverkan på cirka 12 kg koldioxidekvivalenter per kvadratmeter under produktionsfasen. Använder man grus landar klimatpåverkan istället på 0,3 kg koldioxidekvivalenter per kvadratmeter. Ponera att du har 100 kvadratmeter trädgårdsgång. Användandet av smågatsten ger då ett utsläpp på 1 200 kg koldioxidekvivalenter. Grusgången ger ett utsläpp på endast 30 kg koldioxidekvivalenter. Det är en betydande skillnad. Samtidigt har smågatstenen en livslängd på över 60 år, medan gruset behöver fyllas på regelbundet. Det är här de svåra avvägningarna börjar.

– Ibland är valet enkelt, men ofta uppstår dilemman. Ska man välja ett material med högre initial klimatpåverkan men med längre livslängd eller ett med låga initiala utsläpp men som kräver mer underhåll?

En annan avgörande faktor är om materialet är nyproducerat eller återbrukat. Kan man återbruka minskar klimatpåverkan från produktionen rejält. Däremot kan det uppstå klimatpåverkan kopplad till lagerhållning, återställning och anläggning. Men dessa utsläpp är oftast marginella jämfört med att producera ett helt nytt material.

– Allt tyder på att andrahandsmarknaden för återbrukat material kommer att få fart nu och då gäller det att hänga med på tåget och hitta nya rutiner, flöden, affärer och metoder, säger Nina Eklund Thelberg.

Så till den stora käpphästen för många: poolen. Här uppmanar Nina Eklund Thelberg alla kollegor att fundera över vad man inspirerar sina kunder till.

– Sluta glorifiera poolen! Vi behöver fråga oss vilka funktioner i trädgården som faktiskt svarar upp mot dagens klimatutmaningar. Poolen har en enorm miljöpåverkan, och inte bara under anläggningen utan även när det gäller den årliga skötseln. För att kompensera för utsläppen från en normalstor standardpool krävs det närmare 300 kvadratmeter perenner som binder kol i 30 år. Det säger en hel del om vilka avtryck vi skapar och hur vi behöver tänka framöver, säger hon.

Svårt att kompensera

Det tredje steget handlar om att just kompensera.

– För att ens ha en chans att kunna kompensera måste man nå upp till de närmare 80 procenten mjukt. Annars är det väldigt, väldigt svårt, för att inte säga omöjligt, att kunna kompensera för utsläppen, säger Nina Eklund Thelberg. Kompensation handlar inte bara om att plantera mer växtlighet utan även om att göra klimatsmarta växtval. Hur mycket koldioxid ett träd binder beror på många olika faktorer, däribland art och ståndort men även trädets vitalitet och livslängd. Men generellt kan man säga att en ek binder betydligt mer koldioxid (mellan 30 och 50 kg koldioxid per år) än till exempel en japansk lönn (som ligger på mellan 5 och 15 kg per år). Likaså är det skillnad när det gäller fältskiktet. Gräsmattan binder knappt 0,2 kg koldioxid per kvadratmeter och år, medan perenner och ängsytor binder strax under 1 kg per kvadratmeter och år. Nina Eklund Thelberg uppmanar alla trädgårdsdesigners att arbeta hårt för att spara befintliga träd i kundernas trädgårdar och att ersätta gräsmattan med buskar och perenner, men även att lära kunden hur de tar hand om sin trädgård på bästa sätt så att växternas frodas och lever länge.

Många kunder vill ha en hållbar trädgård

Men hur gör man då för att övertyga kunderna om det förträffliga i att vara klimatsmart? Nina Eklund Thelberg menar att medvetenheten redan är väldigt hög hos många kunder – de är pålästa och vill skapa en hållbar trädgård. Vad gäller övriga kunder handlar det om att kommunicera, och att kommunicera på rätt sätt.

– Alla är inte mottagliga för siffror och klimatdata så det gäller att anpassa budskapet efter kunden, säger hon och fortsätter:

– Jag upplever att det mest effektiva är att presentera en design där hållbarheten är genomtänkt från start. Därifrån kan man ta diskussionen vidare.

De svåraste kunderna tycker Nina Eklund Thelberg är de som tror att deras trädgård blir hållbar bara för att de anlitar henne, men inte är beredda på att omvärdera sin syn på hur en trädgård ska utformas och anläggas.

– Jag kan rita en genomtänkt och klimatsmart trädgård. Men när det väl är dags att anlägga tar plånboken och gamla vanor över. Plötsligt kompromissas viktiga hållbarhetsaspekter bort och beslut tas som i slutändan ökar trädgårdens klimatavtryck istället för att minska den.

14 VÄGLEDANDE FRÅGOR

Nina Eklund Thelberg tipsar om frågor att fundera över när man vill skapa en klimatsmart trädgård:

1. Vad krävs för att få en klimatpositiv trädgård?
2. Vilka gröna faktorer i trädgården skapar mest respektive minst klimatnytta?
3. Finns det något material som helt bör undvikas?
4. Vad kan återvinnas på plats?
5. Hur kan man hushålla med vattnet i trädgården?
6. Vilken livslängd har materialen och växterna?
7. Hur transporteras material och växter till trädgården?
8. Vilka växter binder mycket koldioxid?
9. Hur kan man minska energianvändningen i trädgården?
10. Finns möjlighet att använda solenergi?
11. Var har material och växter som köps in producerats och hur har de producerats?
12. Kan något av materialen eller växterna återbrukas istället för att köpas nytt?
13. Hur kan man skapa mer biologisk mångfald i trädgården?
14. Hur kan man sköta trädgården för att undvika utarmning av jorden och utan att behöva tillföra för mycket material med hög klimatpåverkan så som till exempel mineralgödsel?

Foto: Nina Eklund Thelberg

Ett staket av pil är ett klimatsmart alternativ till en stenmur. Här en konstruktion från Holland.

Vill man verkligen få till förändring krävs också att hela kedjan, från trädgårdsdesigners och kund till anläggare och de som arbetar med skötsel och underhåll av trädgården, är med på tåget menar Nina Eklund Thelberg. Där finns fortfarande en del att göra för att bryta mönster och utmana invanda arbetssätt. En svårighet idag är också att det saknas krav och riktlinjer för klimatarbetet i trädgårdsdesignbranschen. Men det är ingen ursäkt för att inte försöka. Som Buckminster Fuller uttryckte det: ”The best way to predict the future is to design it”.

– Vi måste våga ifrågasätta, göra fel, lära och göra om. Alla svar och lösningar finns inte ännu, säger Nina Eklund Thelberg och fortsätter:

– Men tänk så spännande det är att få leva i en tid där trädgårdarna inte längre bara är en plats för oss människor att vistas, utan där de kan bli en livsviktig pusselbit för hela planetens välmående! För mig handlar trädgårdsdesign om så mycket mer än estetik och funktion. Det handlar om vår planets framtid. Vi trädgårdsdesigners och arkitekter kan vara med och driva omställningen. Genom att styra valen tidigt i designfasen och sätta en hög standard för vad som anses vara hållbart kan vi minska utsläppen redan från början. Vi har ett stort ansvar här. En trädgård är kanske inte stor, men många trädgårdar tillsammans blir en hel grön värld. Och är det någonstans man kan förändra världen till det bättre så är det i trädgården.

LÄSTIPS

Är du intresserad av att lära dig mer om klimatsmarta trädgårdar? Utemiljö har kikat i boken *Klimatsmart trädgård – plantera och odla för hållbarhet* av Susanna Rosén. Där finns både inspiration och tips. Här är några råd från boken, som kom ut 2020:

- Utgå från det du har.
- Anpassa växtvalet efter förutsättningarna. Annars kommer det att krävas väldigt mycket insatser i form av substrat, gödsel och vatten för att få växterna att trivas.
- Ta hand om organiska rester och avfall och använd det som exempelvis jordförbättring, växtstöd eller täckmaterial i odlingarna.
- Använd bara organiskt gödsel.
- Samla regnvatten.
- Ta vara på markens fukt genom att använda marktäckande växter eller täckmaterial.
- Skippa gräsmattan. Den kräver ofta mest resurser av allt i trädgården.
- Var rädd om träden.
- Se till att det blommar under hela säsongen. Då gynnas den biologiska mångfalden.

Nina Eklund Thelberg tipsar om boken *Resilient Garden* av Tom Massey. Den gavs ut 2023 och är fylld med tips på allt från designkoncept till material- och växtval för en hållbar trädgård.

TÖNNERSJÖ PLANTSKOLA
tonnersjo.se

3-30-300*

Skapa en hälsosam och inspirerande utomhusmiljö med svenskodlade och miljöriktigt framtagna träd.

Tönnersjö Plantskola är Sveriges största producent av alléträd. Vi erbjuder ett brett sortiment av kvalitetsväxter med svensk proveniens, odlade ur svenska frökällor och med E-plantstatus.

Det är dags att plantera för våren, och vi är här för att hjälpa er! Låt oss förse ert projekt med vackra, robusta växter som kommer förvandla er utemiljö.

*Läs mer på se.thegreencities.eu/fakta-om-3-30-300

Vill du få vårt nyhetsbrev? Skanna QR-koden eller skicka ett mail till info@tonnersjö.se, märk med nyhetsbrev

Beställ ditt exemplar av trädguiden genom att skanna QR-koden eller gå in på www.tonnersjo.se

www.tonnersjo.se
info@tonnersjo.se
tonnersjoplantskola
Tönnersjö 470
305 97 Eldsberga